

MÉS SOBRE EL SUBDIALECTE GIRONÍ

Miquel GROS I LLADÓS

1. OBJECTIU

En el darrer volum d'*Estudis Romànics* (XLVI, 345-357), vaig publicar l'article «El parlar gironí: estat de la qüestió», on proposava considerar la varietat gironina com un subdialecte dins el català central, i aportava una quinzena de trets diferencials que anaven de la fonètica al lèxic. A partir de les més de quaranta enquestes personals fetes *in situ*, de les dades de l'*Atles lingüístic del domini català* (ALDC) i del testimoni d'escriptors gironins, s'aplegava una informació que feia possible el traçat d'unes isoglosses que encerclaven l'àrea dialectal gironina. Com a complement a l'esmentat article aporto en aquest segon una quinzena de trets més, referents a la fonètica consonàntica, la morfologia nominal i verbal i la sintaxi, tots ells exclusius del gironí o compartits amb altres dialectes, però, en tot cas, aliens a la resta del català central, tot reforçant la idea d'un subdialecte diferenciat dins d'aquest.

2. FONÈTICA

2.1. *Pronúncia del pronom personal de primera persona del singular amb palatal fricativa* ([ʒ]o). Com és sabut, EGO va evolucionar en llatí vulgar a *eo* i, a partir d'aquí, les diverses llengües romàniques van optar per una pronúncia provinent de l'ús tònic, com el portuguès *eu*, o bé derivada de l'ús proclític, com ara el castellà *yo*. En llengua catalana es va acabar imposant aquesta segona opció, com indica Coromines (*DECat* s. v. *jo*):

la llengua parlada i comuna ha restat sempre dividida entre les dues variants *jo* i *jo*, predominant aquesta en la llengua literària i en els parlars de les Balears, Rosselló i zona pirinenca i prepirenca del Princ.[ipat]

A banda, doncs, dels dialectes insular i septentrional, el gran filòleg català ubicava la pronúncia amb palatal fricativa en una feixa territorial al sud dels Pirineus que, un cop

més, l'ALDC ens ajuda a situar de forma més precisa: el pronom personal [ʒ]o dins el Principat sols apareix al bisbat de Girona i l'immediat Ripollès, a banda de la Cerdanya i la meitat nord de les comarques de Lleida (ALDC, VIII, 1921; i PALDC, 1151) i, a més, ens ofereix clarícies sobre el timbre de la vocal. Un cop més, doncs, trobem un tret diferenciador del gironí dins el dialecte català central, i les enquestes dutes a terme situen la pronúncia fricativa des de la frontera amb el Rosselló fins a les Guillerries-Collsacabra, la riera de Santa Coloma i el terç final de la Tordera fins al mar, límit a partir del qual tots els enquestats van optar per la pronúncia [j]o.

2.2. *Elisió de -r final de l'infinitiu de la primera i la tercera conjugació verbal seguida de clític començat en consonant (deixâ-me, donâ-li, tenî-ne)*. Aquest tret fonètic és citat en dues obres que estudien el parlar de dos punts ben oposats del bisbat de Girona. Així, se'n troba una menció en un treball sobre el parlar de Blanes, escrit a finals del segle XIX (Cortils 1886: 152), en el qual s'analitza la pronúncia de *r*:

R. Se pronuncia raras vegadas en fi de dicció, y fins molts la supriméixen en las paraulas compostas, dihent: *fêne, menjâne, per ferne, menjarne* [...].

D'una altra banda, una monografia que descriu el parlar garrotxí (Monturiol 2001: 48; i ara, Monturiol 2024: 64) ens il·lustra sobre el mateix tret:

la pronunciació de la /r/ fonològica dels infinitius de la primera i tercera conjugació quan els segueix un pronom feble [...] quan aquest pronom feble comença en so consonàntic, la -r no es pronuncia [...].

Un cop més, el suport de l'ALDC ens ajuda a situar aquesta característica fonètica en el nostre mapa dialectal. Fins a quatre cops s'hi demana als enquestats per construccions d'infinitiu amb pronom feble: així, *mocar-se* (ALDC I, 123), *senyar-se* (ALDC III, 546), *rebolcar-se* (ALDC VI, 1479) i *rovellar-se* (ALDC VII, 1685); i en totes elles es repeteix un mateix patró: l'elisió de la *r* final de l'infinitiu només apareix en gironí i certes àrees del valencià. Les enquestes fetes fins i tot en demostren un caràcter expansiu, ja que només en dues de les quaranta-quatre localitats recercades no s'ha pogut retrobar aquest tret fonètic, totes dues a l'extrem sud de la zona estudiada.

2.3. *Pronúncia de [ʒ] intervocàlica posttònica en certs mots (calija, playa, mija)*. Diferents obres ens il·lustren sobre aquest tret arcaïtzant, i sempre vinculant-lo a la zona adscrita al parlar gironí. Ja Coromines (1971: 260), amb el seu coneixement del territori, havia observat que

els bisbats de Girona i Elna conserven la -j- medieval en tots aquests mots [...].

Centrant-nos en les paraules afectades per aquesta pronúncia, el mateix lingüista afirmava en el seu *DECat* (s. v. *platja*):

la pronúncia amb *ǰ* s'interromp ja dins el Maresme i *plaza* comença alguns pobles a garbí de StPolM [Sant Pol de Mar], Pineda, Blanes, [...] Lloret, Castell i Platja d'Aro, [...] Estartit, Roses, Cadaqués, Llança, Colera [...]. També en les fluvials i lacustres: [...] Medinyà [...] Banyoles [...] St. Pau de Segúries [...].

Quant a *mitja*, es comprova (ALDC III, 644 i PALDC, 315) que la pronúncia *mija* *hora*, dins el bloc del català oriental, només és present, ultra en rossellonès, a la vall de Camprodon, la Garrotxa, el Pla de l'Estany, punts de l'Empordà, el Ripollès i Osona. Aquesta percepció de fenomen nord-oriental ja es va constatar fa un segle, car el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB) situava la pronúncia *calija* a la vall de Camprodon, *correja* a la vall de Camprodon, la Garrotxa i el Ripollès, a banda la Cerdanya, i *pijor* al Baix Empordà i el Ripollès.

Fins i tot es pot documentar l'ús d'algunes d'aquestes formes en autors gironins prenormatius, com ara *mija*, utilitzat per l'empordanès Josep Pous (1904: 43) o el selvatà Joaquim Ruyra (1904: 119), *plaja* en una narració del gironí Prudenci Bertrana (1904: 119), o encara *lleja*, en una rondalla recollida a la Garrotxa per la Gumersinda Mata (1904: 25). Aquest caràcter septentrional del tret suara descrit queda refermat per les quaranta-quatre enquestes fetes: totes elles el recullen, excepte les fetes a quatre municipis barcelonins (Fogars de Monclús, Gualba, Sant Celoni i Tavertet) més Massanes, situat a l'extrem sud de la Selva.

2.4. *Palatalització de sibilant [s]>[ʃ] en posició inicial en alguns mots (xamfaina, xíndria, xucar)*. La consulta del DCVB, la gran obra de replega i de la variació diatòpica del nostre patrimoni lèxic, situa exclusivament en indrets de les comarques gironines variants com ara *enxulivar*, *xaliva*, *xerpoll*, *xoroll* o *xuliva*. L'ALDC també ens serveix un altre exemple amb la pronúncia *xíndria* (ALDC V, 1114), de l'àmbit gironí, a banda el Maresme i les Pitiüses.

Un cop més, la presència d'aquest so inicial palatalitzat en determinats mots en obres d'autors gironins palesa que el tret és ben arrelat en aquelles contrades. En són altres mostres *enxalivar/xaliva/xalivera* en Roger (1925a: 33), Morató (1897: 50) i Pous (1903: 81); *xamfaina* en Bertrana (1915: 171) i Vayreda (1900: 263); *xíndria* en Pla (2014: 185) i Cortils (1886: 152) o *xucar* en Berga (1918: 62). El treball dialectal portat a terme reafirma un cop més l'ús actual i fins i tot extensiu d'aquest gironisme, per tal com tant les localitats gironines com les barcelonines frontereres practiquen aquesta pronúncia, ampliant-la a mots com *xagí*, *xalar*, *xàlic*, *xinglut* o *xuca-mulla*.

2.5. *Pronúncia de [ʃ] en posició final en comptes de [k] en alguns mots (aiguamoix, gargaix, podaix)*. A diferència del fenomen anterior, que sembla tenir un caràcter expansiu, tant pel que fa al nombre de mots afectats com a l'extensió geogràfica del seu ús, aquesta peculiaritat del consonantisme gironí sembla només retrobar-se en els tres mots indicats, els quals, a més, se situen en àmbits determinats del bisbat de Girona.

Gargaix o *esgargaix* és el que tindria l'àmbit més extens, atès que es retroba a tot el domini gironí (ALDC I, 120; PALDC, 76), a banda d'en rossellonès i ceretà. Les enquestes ho confirmen, ja que la pronúncia *gargall* només es retroba al sud del Montseny i les

Guilleries, mentre que tot el bisbat va optar per la pronúncia fricativa de la lateral final. Pel que fa a *aiguamoix*, inicialment devia tenir una extensió semblant; així, Coromines (*DECat*, s. v. *aigua*) ens deia que era un

mot propi de tota la diòcesi de Girona, i fins a Vic i Conflent [...] Com a terme extrem Sud puc indicar els vessants selvatans del Montnegre [...].

L'*ALDC* ens mostra una reculada del tret en aquest mot (*ALDC* III, 724) i en retroba la pronúncia amb fricativa només al Pla de l'Estany, el Baix Empordà i la Selva, així com en zones perifèriques del Maresme i el Vallès. Les enquestes fetes semblen confirmar-ne el retrocés, ja que *aiguamoix* sols ha pogut ser recollit en cinc localitats, totes elles del Baix Empordà. Finalment, l'ús de *podaix* sembla conèixer un àmbit geogràfic igualment reduït, ja que només vuit de les localitats enquestades l'han recollit; totes elles, situades a la Selva o les Guilleries.

2.6. *Elisió de -s final en monosíl·labs quan van seguits d'un mot començat en consonant (ê fort, pâ bo, el' nois, tot' dos)*. Aquest fenomen habitualment present en el parlar gironí nomes sembla citat al *DCVB*, on s'indica que *pâ* per *pas* en interior de frase i seguida de mot començat en consonant es detecta a l'Alt Empordà, la Garrotxa i les Guilleries, a banda del rossellonès, i igualment a l'obra de Coromines (*DECat*, s. v. *pas*), ja sigui en relació amb la partícula negativa *pas*:

No és d'influència fr[ancesa], contra el que algú ha suposat, la reducció fonètica de *pas* a *pa*, que obeeix a factors de fonètica sintàctica, car també s'observa per les muntanyes del Gironès, Garrotxa i fins nord de la Selva: '*no n i a pa més*', St. Aniol de Finestres [...].

o en l'adverbi de quantitat *més* (*DECat*, s. v. *més*):

En algunes zones del nord es perd la *-s*, segurament partint de la posició davant consonant sonora: '*per on é mé dret?*', així a molts punts del Gironès, Guilleries, Osona i Berguedà [...].

Tot i que el *Qüestionari* de l'*ALDC* no inclou aquest fenomen, el trobem en altres contextos exemples; així, a Llagostera apareix l'expressió *Quin' piulots que tinc* (*ALDC* III, 690), *Fa dô mesos* es troba a punts de l'Alt Empordà, a banda Osona (*ALDC* IX, 2162) i *Molt' de diners* en diversos punts del domini gironí, a més de les Balears (*ALDC* VIII, 1954). Bona prova de la seva vitalitat actual és que totes les enquestes fetes, incloses les realitzades fora del bisbat de Girona, presenten l'elisió de *-s* final.

3. MORFOLOGIA NOMINAL

3.1. *Pronúncia de [w] en comptes de [b] en alguns mots a final de lexema (meua, teua, seua; blaua, toua, viua; anaua, pagauen)*: Pel que fa als possessius femenins, el

gironí conserva les formes analògiques *meua, teua, seua* (ALDC VIII, 1927-29: PALDC, 1152, 1396), excepte a la vall de Camprodon, i les enquestes fetes ho confirmen, ja que l'ús exclusiu dels possessius en [b] només apareix a Vilallonga de Ter, dins aquella comarca, així com als municipis de les Guilleries i sud del Montseny, fora ja del territori del bisbat de Girona.

La tendència del gironí a presentar aquest final de lexema en [w] no s'ha aturat, però, aquí i s'ha estès a adjectius oxítons. Un dialectòleg com Coromines (DECat, s. v. *blau*) va constatar:

El femení i els derivats de *blau* són tradicionalment amb *v* [...] però modernament en alguns s'ha propagat una forma analògica amb *ɥ* (especialment en *blauet*, veg. infra), i en parlars del Nord-est és *bláuw* el femení, forma molt estesa o general en el Baix Empordà (ja a Peraltallada, 1958), i a molts pobles de l'Alt Empordà i del Rosselló [...].

Aquest exemple no és en absolut aïllat i així la tesi doctoral de Monserrat Adam (2006: 258) constatava com aquests adjectius oxítons que han desenvolupat un final de lexema en [w]:

abracen territorialment, pel que fa a la zona objecte del nostre estudi, l'Alt Empordà, el Pla de l'Estany i l'est de la Garrotxa [...] També s'estenen a la zona contiguous sud-est (se'n té constància per al Baix Empordà, el Gironès i la Selva) [...].

En les enquestes dialectals s'han recollit *blaua, toua* o *viua*, mentre que autors gironins prenortius donen fe d'altres exemples, com ara *esclaua* (Bertrana 1907: 3), *esquiua* (Serra 1930: 115), *mustiua* (Roger 1925b: 11) o *ombriua* (Pous 1909: 10).

Encara es retroba un tercer camp, en què el subdialecte gironí mostra aquesta tendència morfològica en [w]: l'imperfet dels verbs de la primera conjugació. Quan l'ALDC va inquirir per aquestes formes verbals (ALDC IX, 2002), les solucions en -w- apareixien a Banyoles, Llagostera i Tordera. Les enquestes dutes a terme semblen coincidir-hi *grosso modo*, ja que l'imperfet en -w- ha aparegut en localitats del Baix Empordà, Gironès i la Selva, tot i que un treball de recerca en les comarques més septentrionals podria ajudar a fixar-ne l'abast geogràfic.

3.2. *Anteposició dels pronoms de primera i segona persona al pronom reflexiu (me se veia, te se trenca)*. Vet aquí una combinació de clítics sobre la qual tenim ben poques referències. Ha estat detectada en alguerès (Veny 2015: 367), i a l'ALDC, dins el mapa *voltadits*, es troba l'expressió *el dit me se podreix* a Banyoles i Maçanet de Cabrenys (ALDC, 162). En tot cas, el seu ús literari sovinteja, així en obres del gironí Joaquim Riera (1878: 156), dels empordanesos Víctor Català (1905: 42), Josep Pous (1906: 64) o Miquel Roger (1905: 44) i del selvatà Felicià Serra (1930: 32). D'altra banda, de les trenta-tres enquestes fetes a l'Empordà, el Gironès i la meitat nord de la Selva, només en dues no s'ha pogut recollir aquest tret morfològic, cosa que en demostra l'ús actual.

4. MORFOLOGIA VERBAL

4.1. *Ús de formes analògiques en el passat perifràstic (vares anar, vàrem venir).* També en aquest àmbit el gironí presenta diferències respecte del dialecte central (Busquet 2006: 175) car

En terres gironines, hi ha tendència a usar les formes analògiques en la segona persona del singular (*vares*) i en les formes de plural (*vàrem, vàreu i varen*) [...].

Una altra volta l'ALDC ens en dona la prova (ALDC IX, 2072-74-76) que mostra com les formes analògiques s'han desenvolupat només en gironí i zones limítrofes (Vallès, Ripollès, Osona), a banda del balear (sense el menorquí) i algun punt escadusser del valencià. De nou les enquestes ho refermen, ja que totes elles, incloses les del Ripollès i Osona, revelen l'ús de les formes analògiques, excepte els quatre municipis situats al sud de la Tordera.

4.2. *Extensió velar en verbs irregulars de la segona conjugació (coguem, cregueu; moguent, riguent).* Un primer temps d'aquests verbs irregulars de la segona conjugació sotmès a aquesta extensió velar el constitueixen la primera i la segona persona del plural del present d'indicatiu; i així, l'ALDC mostra formes com ara *diguem/digueu, duguem/dugueu* a Lledó, Camallera i Cruïlles, a banda el rossellonès (ALDC IX, 2101-02, 2116-17). El seu ús es retroba en autors com el garrotxí Marià Vayreda (1904: 118), el gironí Eduard Girbal (1919: 44) o l'empordanesa Ma. de la Gràcia Bassa (1944: 6).

Una altra forma d'aquests verbs que presenta l'extensió velar és el gerundi. Aquest fenomen ja es podia apreciar fa un segle en els treballs fets per Mossèn Antoni Maria Alcover per al seu DCVB. Així, a les enquestes sobre extensió velar dutes a terme, el gerundi amb extensió *beguent* es va detectar amb exclusivitat a la meitat nord del domini gironí, així com en rossellonès i balear, i, conjuntament amb la solució *bevent*, a la meitat sud del domini gironí i els immediats Ripollès i Osona, a banda de Menorca i tot el bloc occidental. En última instància, la resta del català central coneixia en exclusiva l'opció sense extensió velar (Veny 1985: 109).

Aquest ús del gerundi amb reforç velar a tot l'àmbit gironí combinat amb el del gerundi sense extensió velar, tot i que en un grau menor a la banda meridional del bisbat de Girona, semblava mantenir-se un segle després; així, segons Adam (2006: 123):

les formes [amb extensió velar] apareixen a totes les comarques (el Ripollès, la Garrotxa, l'Alt Empordà i el Pla de l'Estany) i hi coexisteixen amb les solucions amb /b/ final d'arrel i amb les de la varietat més comuna del català central. [...] Quant a l'àrea contigua sud-est, es pot trobar al Gironès, el Baix Empordà i la Selva (tot i que, en alguns sectors de les dues darreres comarques, en un grau baix) [...].

Tot i aquesta menor presència del reforç velar en la meitat meridional gironina, totes les enquestes fetes mostren gerundis amb reforç velar, excepte als municipis barcelonins enquestats, així com a la Selva marítima (Blanes i Lloret).

4.3. *Conversió d'alguns verbs de la primera i la segona conjugació a la tercera (embrutir, rebotir, torcir)*. Aquesta tendència a portar un bon nombre de verbs cap a la tercera conjugació no sembla haver estat mai estudiada globalment, sinó únicament de forma individualitzada. En aquest sentit el verb *embrutir* és tingut sovint com a paradigmàtic del parlar gironí (Monturiol 2001: 84):

A la Garrotxa l'única forma utilitzada és el verb *embrutir*, que d'altra banda és força general a les comarques de Girona, de la Catalunya Nord i també a d'altres zones, tal com coincideixen a indicar el DECLC i el DCVB [...].

La referència al *DCVB* no és casual, ja que aquesta obra recull diferents exemples de verbs en *-ir* i situa aquesta pronúncia en zones gironines, com ara *enguexir*, *estoveïr*, *peixir*, *rebotir*, *retorcir*, *torcir* o encara *urpir*. Un repàs dels autors prenortius més coneguts ampliaria aquest catàleg de verbs gironins de la tercera conjugació amb verbs com *apeixir* (Vayreda 1904: 289), *corrir* (Vila 1918: 203), *destorcir* (Català 1902, 193), *enclastir* (Català 1950: 175), *esllomir* (Vayreda 1900: 407) o *peixir* (Català 1951: 26). Totes les localitats enquestades van presentar diferents exemples d'aquests verbs, i cal destacar-hi l'ús unànim d'*embrutir*, única fórmula retrobada en les quaranta-quatre enquestes fetes.

5. SINTAXI

5.1. *Ús de l'article personal masculí en davant de noms iniciats en consonant (en Pere)*. L'ús dels articles personals *en* i *na* ara fa un segle era prou estès, ja que es conservaven a les Balears i «amb prou vitalitat en totes ses formes al Gironès, La Selva i la part oriental de l'Empordà» (*DCVB*). A dia d'avui l'ús de l'article personal masculí *en* es manté a tot el bisbat de Girona i el Maresme, a banda d'en rossellonès i balear (*ALDC*, VIII, 1901), mentre que l'article femení *na* només es manté en algunes localitats de la costa gironina (Torroella i Tossa), a banda de les Balears (*ALDC* VIII, 1902). Les enquestes confirmen els resultats de l'*ALDC*, ja que l'article masculí *en* és universalment practicat mentre el femení *na* només s'ha detectat a la Selva Marítima (Blanes i Tossa).

5.2. *Ús del de partitiu amb quantitius femenins i plurals (molta de gent, quants de diners)*. En principi el català central ha perdut l'ús del *de* partitiu, excepte amb noms singulars masculins (*molt de fred, tant de soroll*). En canvi, el seu ús amb els plurals masculins es manté a la major part del domini gironí, a banda de les Balears (*ALDC* VIII, 1954). Aquestes dades semblen concordar amb les enquestes realitzades: només en tretze de les quaranta-quatre poblacions no se'n va poder constatar l'ús, bàsicament les situades a Barcelona i en zones perifèriques del bisbat.

Pel que fa al seu ús amb noms femenins i d'acord amb l'*ALDC*, és més restrictiu i només apareix en algunes poblacions gironines (Llançà, Maçanet i Tossa), a banda de

punts de Mallorca i Ponent (*ALDC VIII*, 1866-1953). En aquest cas els resultats del treball dialectal semblen indicar una pèrdua progressiva del *de* partitiu amb quantitatius femenins, que només s'ha retrobat en tres localitats costaneres del Baix Empordà, mentre que en altres quatre localitats, sempre a la vora de la Costa Brava, es detecta l'ús de quantitatius masculins amb *de* partitiu sense respectar la concordança amb el substantiu (*molt de reparació, molt de verdura*).

5.3. *Desplaçament de pas en les formes verbals compostes (no l'he pas vist, no vaig pas venir)*. Un cop més és aquest un tret compartit amb el dialecte septentrional, i diferenciador del gironí respecte del central, com ho observava Monturiol (2001: 47):

Un context en què a les comarques de Girona el *pas* s'utilitza de forma diferent de la resta del català central és en el temps compostos, en què aquesta partícula se situa entre l'auxiliar i el participi del verb i no pas al darrere del verb [...].

Ultra els nombrosos exemples que ens ofereixen els escriptors gironins, l'ús d'aquestes construccions té una plena vigència, per tal com només en sis de les quaranta-quatre localitats enquestades no se n'ha pogut verificar la seva pràctica.

6. CONCLUSIÓ

El conjunt dels dos articles publicats presenta una visió global, per força esquemàtica, però que vol ser prou completa, del subdialecte gironí, tot mostrant-ne el caràcter diferencial dins el dialecte central. Les seves peculiaritats fonètiques, morfosintàctiques i lèxiques són producte d'innovacions sorgides del mateix territori, d'evolucions compartides amb altres varietats (singularment, el dialecte septentrional) o del manteniment de trets ja desapareguts del català central. Totes elles conformen un conjunt ric, divers i ben viu, a voltes compartit, que sens dubte mereix ocupar el seu lloc en el espai dialectal català.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALDC* = VENY, Joan / PONS, Lúdia (2001-): *Atlas Lingüístic del Domini Català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. En línia: <<https://aldc.espais.iec.cat/>>.
- ADAM, Montserrat (2006): *El català septentrional de transició: nova visió des de la morfologia*. Barcelona: IEC.
- BASSA, M. de la Gràcia (1944, abril): «Toponímia», *Ressorgiment*, 333, p. 6.
- BERGA, Josep (1918, setembre): «Els vells del hostal», *Revista Catalana*, 22, p. 62.
- BERTRANA, Prudenci (1904, setembre/octubre): «Un arròs a Sa Fosca», *Catalunya*, 33-34, p. 119.

- BERTRANA, Prudenci (1907, abril): «Nota de viatja», *Lletres*, 1, p. 3.
- BERTRANA, Prudenci (1915): *La lloca de la viuda*. Barcelona: Societat Catalana d'Edicions.
- BUSQUET, Núria (2006): *El parlar salat: descripció, àmbit geogràfic i ús*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- CATALÀ, Víctor (1902): *Dramas rurals*. Barcelona: Tipografia de l'Avenç.
- CATALÀ, Víctor (1905): *Solitud*. Barcelona: Biblioteca 'Joventut'.
- CATALÀ, Víctor (1950) *Vida molta*. Barcelona: Ed. Selecta.
- CATALÀ, Víctor (1951) *Jubileu*. Barcelona: Ed. Selecta.
- COROMINES, Joan (1971) *Lleures i converses d'un filòleg*. Barcelona: Club editor.
- CORTILS, Josep (1886) *Ethologia de Blanes* Barcelona: Llibreria de D. Àlvar Verdaguer
- DCVB = ALCOVER, Antoni M. / MOLL, Francesc de Borja (1978² [1930-1962]): *Diccionari català-valencià-balear*. Palma: Moll.
- DECat = COROMINES, Joan (1980-2001): *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Barcelona: Curial / La Caixa.
- GIRBAL, Eduard (1919): *La estrella ab cua*. Barcelona: Il·lustració catalana.
- MATA, Gumersinda (1904, novembre/desembre): «La cendrosa», *Revista Catalunya*, 35-36, p. 25.
- MONTURIOL, Joaquim / DOMÍNGUEZ, Eloi (2001): *El parlar de la Garrotxa*. Olot: Ràdio Olot, SA.
- MORATÓ, Josep (1897): *L'esquirol*. Girona: Est. de Manel Llach.
- PALDC = VENY, Joan (2008-2023): *Petit Atlas Lingüístic del Domini Català*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- PLA, Josep (2014): *El quadern gris*. Barcelona: Eds. Destino.
- POUS, Josep (1903): *Per la vida*. Barcelona: Biblioteca popular de l'Avenç.
- POUS, Josep (1904): *Quan se fa nosa*. Barcelona: Biblioteca popular de l'Avenç.
- POUS, Josep (1906): *Revolta*. Barcelona: Poble Català.
- POUS, Josep (1909): *De l'ergàstula (vol. 1)*. Barcelona: L'Avenç.
- RIERA, Joaquim (1878): *Escenas de la vida pagesa*. Barcelona: Imprenta de la Renaixensa.
- ROGER, Miquel (1905): *La pera de plata*. Barcelona: L'Avenç.
- ROGER, Miquel (1925a): *El fill del mar*. Barcelona: L'Avenç.
- ROGER, Miquel (1925b): *De mort a vida*. Barcelona: L'Avenç.
- RUYRA, Joaquim (1904, març): «La gent de Mas Aulet», *Revista Catalunya*, 27, p. 119.
- SERRA, Felicià (1930): *Ànimes vincladisses*. Barcelona: Llibreria Catalònia.
- VAYREDA, Marià (1900): *Sanch nova Olot*. Olot: Imprempta de N. Planadevall.
- VAYREDA, Marià (1904): *La punyalada*. Barcelona: Il·lustració catalana.
- VENY, Joan (1985): *Introducció a la dialectologia catalana*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana.
- VENY, Joan (2002): *Els parlars catalans*. Palma: ed. Moll.
- VENY, Joan / MASSANELL, Mar (2015): *Dialectologia catalana. Aproximació pràctica als parlars catalans*. Barcelona: UB.
- VILÀ, Manuel (1918, octubre): «La noya del molí», *Revista Catalana*, 28, p. 203.